

مقدمه ناشر

دوست خوبم، سلام

«مباش در پی آزار و هر چه خواهی کن که در شریعت ما غیر این گناهی نیست»

حافظ

فکر می‌کنم از همان زمانی که انسان‌ها شروع کردند به حرف‌زدن و بیان عقاید و اندیشه‌هایشان، این بحث و جدل پیش آمد که چه راهی درست است و چه راهی نادرست، چه فکری صواب است و چه اندیشه‌ای خطا، چه کاری بر طریق نجات است و چه عملی بر روش هلاک و

آنچه سبب می‌شود آدم‌ها بهتر و درست‌تر فکر کنند ترکیب موزونی از منطق و ایمان است، منطق به آن سبب که همواره سنج‌های است برای ارزیابی درستی و نادرستی چیزها و ایمان به آن سبب که روشنایی راه تاریک و پرحادثه پیش رویمان باشد. مؤلف خوبمان، آقای محمد کشوری همچون سال‌های پیش، در زمانی اندک و با دقتی بسیار، کتاب ماجراهای دین و زندگی را طوری نوشته که شما را از خواندن کتاب درسی و یا هر کتاب یا جزوه دیگری بی‌نیاز کند.

هر چه برای موفقیت در امتحان‌های کتبی، تشریحی، نهایی و ... لازم دارید در این کتاب، یکجا جمع شده است. شاید بگویید چرا این قدر از کتابشان تعریف می‌کنند؟!؟! راست می‌گویید ولی اگر تعریف می‌کنیم به این خاطر است که از کیفیت و کارکردش مطمئن هستیم. با این همه، چون خواننده و استفاده‌کننده این کتاب شماست حتماً نظرتان در مورد تک‌تک درس‌ها و صفحه‌های کتاب، این که چه کم دارد و چه‌ها را زیاد و این که چگونه می‌تواند بهتر و دوست‌داشتنی‌تر شود، برایمان بسیار ارزشمند و کمک‌کننده است. برایمان بنویسید. منتظریم.

خوب و خوش باشید

مقدمه مؤلف

ما آدم‌ها، چیزهای مختلف و زیادی می‌دانیم. از وقتی به دنیا آمده‌ایم اطلاعات و دانسته‌های زیادی را در مغزمان ذخیره کرده‌ایم. بعضی از این چیزها برای زندگی روزمره ماست و بعضی هم دانسته‌های کلی‌تری است که باعث تفاوت آدم‌ها می‌شود؛ مثلاً ما می‌دانیم که دروغ‌گفتن کار بدی است. بدبودن این کار را از این‌جا می‌شود فهمید که اگر حتی خودمان به دیگران دروغ بگوییم، از دروغ‌گفتن دیگران به خودمان خیلی ناراحت می‌شویم. پس برای ما دروغ چیز خیلی بدی حساب می‌شود. سؤال مهم این‌جاست که چرا با این‌که می‌دانیم «دروغ‌گفتن بد است»، ممکن است باز هم دروغ بگوییم. این سؤال جواب‌های زیادی خواهد داشت. اما در این جواب‌ها معمولاً کسی نمی‌گوید: «من با این‌که می‌دانم دروغ‌گفتن بد و زشت است پس باز هم دروغ می‌گویم»؛ یعنی آدم‌ها سعی می‌کنند برای دروغ‌گفتن خودشان توجیه بیاورند. پس نکته این است که ما سعی داریم چیزهایی را که می‌دانیم جوری معنی و تفسیر کنیم که به سود ما باشد و بتوانیم هر طور که می‌خواهیم آن حرف‌ها را به نفع خودمان بچرخانیم! مشکل اصلی اما این نیست. مشکل اصلی این است که اگر همه بخواهند این کار را انجام دهند و هر کسی هر حرفی را به نفع خودش تفسیر کند، زندگی آدم‌ها چیزی می‌شود مثل زندگی گونه‌های حیوانات در جنگل. چون آن‌جا هم هر کسی تفسیر خودش را دارد و معمولاً تفسیری برنده می‌شود که قدرت و زور بیشتری پشت آن است. از این‌جا می‌شود فهمید که اهمیت اخلاق - یعنی قوانین درست زندگی - در چیست. ما اخلاق را رعایت می‌کنیم - و باید رعایت کنیم - چون بدون اخلاق و احترام به اصول اخلاقی چیزی به نام زندگی انسانی وجود نخواهد داشت. اگر رعایت اصول اخلاقی موضوع مهمی باشد که هست، کسانی که اصول اخلاقی را در زندگی بدون هیچ بند و تبصره‌ای همیشه رعایت می‌کنند، انسان‌های بزرگ و ارزشمندی هستند؛ مثلاً زندگی حضرت علی علیه السلام را اگر ببینید متوجه می‌شوید که بزرگی ایشان به خاطر این است که هیچ خط قرمز اخلاقی را به هیچ دلیلی و هیچ‌گاه حتی اندکی جابه‌جا نکرده‌اند و فکر کنیم ما چه قدر خط قرمزهای اخلاقی را - اگر توانسته‌ایم - به نفع خودمان جابه‌جا کرده‌ایم؟

این کتاب به این دلیل دستخوش تغییر گسترده‌ای شده است، چون امتحانات نهایی سخت و مؤثر در کنکور از هر زمان دیگری به شما نزدیک‌تر است! پس سعی کرده‌ام متن کتاب درسی را به همراه نکات مهم آن بررسی و دسته‌بندی کنم. سؤالات بسیار زیادی در هر صفحه می‌بینید که از آزمون مدارس مختلف استفاده کرده‌ام ولی اسم مدرسه را به دلایل مختلف نیآورده‌ایم. خواندن و مرور کتاب را به دقت و در طول سال بسیار به شما توصیه می‌کنم. امیدوارم با این کتاب در امتحانات نمره‌های خوبی بگیرید!

باید تشکر کنم از: ۱- آقای هاشمی ۲- خانم جالینوس ۳- تولید محترم.

فهرست

صفحه پاسخ نامه	صفحه درس نامه	
۱۶	۷	درس اول: هدف زندگی
۲۵	۱۸	درس دوم: پر پرواز
۳۳	۲۶	درس سوم: پنجره‌ای به روشنایی
۴۲	۳۴	درس چهارم: آینده روشن
۴۹	۴۳	درس پنجم: منزلگاه بعد
۵۶	۵۰	درس ششم: واقعه بزرگ
۶۵	۵۷	درس هفتم: فرجام کار
۷۳	۶۶	درس هشتم: آهنگ سفر
۸۱	۷۴	درس نهم: دوستی با خدا
۹۲	۸۲	درس دهم: یاری از نماز و روزه
۹۹	۹۳	درس یازدهم: فضیلت آراستگی
۱۰۶	۱۰۰	درس دوازدهم: زیبایی پوشیدگی
	۱۰۷	خلاصه درس ها
۱۱۶	۱۱۵	نمونه امتحان نیم سال اول: امتحان شماره (۱)
۱۱۸	۱۱۷	نمونه امتحان نیم سال اول: امتحان شماره (۲)
۱۲۰	۱۱۹	نمونه امتحان نیم سال دوم: امتحان شماره (۳)
۱۲۲	۱۲۱	نمونه امتحان نیم سال دوم: امتحان شماره (۴)
۱۲۴	۱۲۳	نمونه امتحان نیم سال دوم: امتحان شماره (۵)
۱۲۶	۱۲۵	نمونه امتحان نیم سال دوم: امتحان شماره (۶)

نگاه پیامبران الهی به مرگ

۱) مرگ گذرگاهی به سوی حیات برتر در جهان آخرت است.

۲) ایمان به زندگی در جهان دیگر (معاد) در کنار توحید و یکتاپرستی سرلوحه دعوت آنهاست.

در مقابل دعوت پیامبران به معاد انسان‌ها دو دسته‌اند:

الف پیامبران الهی و پیروان آنها که با دعوت آنها به معاد ایمان آورده‌اند.

ب گروهی که معاد را بعید دانسته و آن را انکار می‌کنند.

پیامبران الهی امکان وجود جهان آخرت را اثبات می‌کردند.
در مورد معاد ضرورت آن را با استدلال اثبات می‌کردند.

پس دو دسته استدلال برای امکان معاد
اثبات معاد لازم داریم ضرورت معاد

درس چهارم آینده روشن

مفکرین معاد

پس در درس قبل با دیدگاه پیامبران و مؤمنان درباره مرگ و آینده انسان آشنا شدیم. پیامبران الهی، مرگ را گذرگاهی به سوی حیات برتر در جهان آخرت می‌دانند و ایمان به زندگی در جهان دیگر را، در کنار توحید و یکتاپرستی سرلوحه دعوت خود قرار داده‌اند.

در مقابل دعوت پیامبران برای ایمان به جهان آخرت، گروهی به آن ایمان آورده و گروهی آن را بعید دانسته و انکار کرده‌اند.

پیامبران الهی، نه تنها امکان وجود جهان دیگر را اثبات می‌کردند، بلکه با استدلال‌های مختلف وجود آن را ضروری می‌دانستند.

دو دسته استدلال برای اثبات معاد

به راستی پیامبران الهی، با چه دلایلی امکان معاد را اثبات می‌کردند؟
با چه استدلال‌هایی ضرورت معاد را تبیین می‌نمودند؟

۵۲

سؤال‌های امتحانی

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

- ۱- پیامبران الهی ایمان به زندگی در جهان دیگر را، در کنار سرلوحه دعوت خود قرار داده‌اند.
- ۲- از دیدگاه پیامبران الهی، مرگ گذرگاهی به سوی حیات دیگر است. (درست / نادرست)
- ۳- سرلوحه دعوت پیامبران چه بوده است؟
- ۴- چه کسانی در مقابل دعوت پیامبران الهی به توحید و معاد قرار داشتند؟
- ۵- استدلال‌های پیامبران الهی در مورد معاد چند دسته می‌شود؟ نام ببرید.
- ۶- پیامبران الهی مرگ را به سوی حیات برتر در جهان آخرت می‌دانند.
- ۷- پیامبران الهی توانستند همگان را به توحید و معاد معتقد نمایند. (درست / نادرست)

اهمیت و ضرورت بحث از معاد

برای بیان اهمیت و ضرورت بحث از معاد، می‌توان فقط به یک دلیل اکتفا کرد و آن، یک **دلیل عقلی** است:

دفع خطر احتمالی، لازم است.

۱) انسان در مواقع خطر سعی می‌کند جلوی خسارت احتمالی را بگیرد.

۲) در شرایط خطر، سخن شخص دیوانه و دروغگو هم برای ما اعتبار دارد.

نتیجه: پس در برابر خبر مهمی همچون خبر معاد نمی‌توان بی‌تفاوت بود، زیرا:

- از قطعی‌ترین خبرهاست.
- پیامبران عاقل‌ترین و راستگوترین مردمان در طول تاریخ بوده‌اند.
- پیامبران با قاطعیت کامل از وقوع معاد خبر و نسبت به آن هشدار داده‌اند.
- پس از ایمان به خدا، ایمان به آخرت را مطرح کرده‌اند.
- ایمان به آخرت را لازمه ایمان به خدا دانسته‌اند.
- در قرآن پس از توحید، بیشترین سخن در مورد معاد است.

نتیجه: اگر ما هیچ دلیلی جز خبر پیامبران نداشته باشیم، باید آن را جدی بگیریم:

سوره نساء، آیه ۸۷ ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ...﴾

پیام‌های آیه:

- ۱- قرآن کریم با قاطعیت از وقوع معاد خبر و نسبت به آن هشدار می‌دهد. ﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾
- ۲- در ابتدای آیه به توحید ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ و در ادامه به معاد ﴿لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ اشاره شده است.
- ۳- خداوند در قیامت انسان‌ها را زنده و جمع می‌کند.
- ۴- خداوند راستگوست؛ پس باید این وعده را قطعی دانست. (وعده قیامت)

اهمیت و ضرورت بحث از معاد

قبل از اینکه به بحث درباره جهان پس از مرگ بپردازیم، بهتر است به این سؤال پاسخ دهیم که ضرورت بحث از معاد چیست؟ آیا بهتر نیست به موضوعاتی بپردازیم که برای زندگی ما مفید باشد؛ برای اثبات اهمیت و ضرورت تأمل در موضوع معاد، تنها به یک دلیل بسنده می‌کنیم:

دفع خطر احتمالی (دلیل عقلی)

نگاهی کوتاه به زندگی روزمره انسان‌ها نشان می‌دهد که انسان در مواقعی که احتمال خطر یا خسارتی در میان باشد، سعی می‌کند جلوی خسارت احتمالی را بگیرد و از خطری که ممکن است پیش آید، بگریزد. در چنین شرایطی حتی اگر شخصی دیوانه یا دروغ‌گو، که در شرایط عادی گفته او برای ما اعتباری ندارد، به ما خبری بدهد؛ مثلاً خبر از وجود سم در غذای ما دهد، این اعلام خطر را نادیده نمی‌گیریم و احتیاط می‌کنیم. همه ما در این گونه موارد از یک **قانون عقلی پیروی می‌کنیم** که می‌گوید: «دفع خطر احتمالی، لازم است».

حال اگر با خبری مواجه شویم که نه تنها احتمالی نیست، بلکه از قطعی‌ترین خبرهاست، با آن چگونه برخورد می‌کنیم؟ آن هم خبری که درباره زندگی جاودانی ماست.

نکته مهم: پیامبران عاقل‌ترین و راست‌گوترین مردمان در طول تاریخ بوده‌اند. به‌عنوان مثال پیامبر اکرم ﷺ را حتی مشرکین و کافرین نیز به‌عنوان فردی امین و راستگو باور داشتند. پیامبران با قاطعیت کامل از وقوع معاد خبر و نسبت به آن هشدار داده‌اند. همه آنان پس از ایمان به خدا، ایمان به آخرت را مطرح کرده‌اند **معاد** و آن را لازمه ایمان به خدا دانسته‌اند. در قرآن کریم نیز بعد از یکتاپرستی، درباره هیچ موضوعی به اندازه معاد سخن گفته نشده است.

اگر به فرض در اثبات معاد، هیچ دلیلی جز همین خبر پیامبران نداشته باشیم، تکلیف ما در برابر این خبر چیست؟ ما که برای فرار از خطرهای کوچک احتمالی، سخن هر کسی را می‌پذیریم، چگونه می‌توانیم وقتی که پای سعادت یا شقاوت ابدی ما در میان است، با بی‌توجهی از کنار این خبر بگذریم؟ قرآن کریم با تأکید فراوان اعلام می‌کند:

أَلَلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ (توفید) خداوند که هیچ خدایی جز او نیست
لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (معاد) قطعاً شما را در روز قیامت جمع می‌کند
لَا رَيْبَ فِيهِ (قطعیست معاد) شکی در آن نیست
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا و چه کسی راستگوتر از خداست؟

۱- سوره نساء، آیه ۸۷

۵۳

سؤال‌های امتحانی

- ۸- پیامبران با قاطعیت کامل از وقوع خبر داده و نسبت به آن داده‌اند.
- ۹- پیام آیه ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ...﴾ چیست؟
- ۱۰- لازمه ایمان به خدا، ایمان به است.
- ۱۱- حفاظت از خود در برابر هر نوع خطر، در حقیقت پیروی از قانون فطری «دفع خطر احتمالی، لازم است» را می‌رساند. (درست / نادرست)
- ۱۲- در چه مواردی، بدون توجه به اعتبار گوینده خبر، آن را جدی می‌گیریم و این شیوه رفتار ما برخاسته از چیست؟
(۱) سعادت ابدی - قانون عقلی (۲) اعلان خطر - قانون عقلی (۳) اعلان خطر - قانون شرعی
- ۱۳- پیامبران عاقل‌ترین و راستگوترین مردمان در طول تاریخ بوده‌اند. این جمله چه استدلال عقلی را در مورد معاد بیان می‌کند؟
- ۱۴- در آیه شریفه ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾، معاد از نظر خداوند چگونه است؟
- ۱۵- آیه ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾ علت قطعی بودن معاد را چه چیز عنوان می‌کند؟
- ۱۶- در قرآن کریم، درباره هیچ موضوعی به اندازه معاد سخن گفته نشده است. (درست / نادرست)

سخن گفتن در مورد آن، سخن گفتن از زندگی است. **معاد** زیرا معاد بخشی قطعی از زندگی است. زندگی در جهان آخرت برخلاف دنیا که کوتاه و گذراست، جاوید و ابدی است.

شعر عطار «مثالی گویمت ظاهر بیندیش ...»

پیام‌های شعر:

- ۱- پیامبران در مورد معاد صحبت کرده‌اند.
- ۲- دفع خطر احتمالی لازم است؛ پس باید حرف آنان را جدی گرفت.

دلایل قرآن در مورد معاد دو دسته است:

الف امکان معاد: معاد امری ممکن و شدنی است.

ب ضرورت معاد: معاد امری لازم و ضروری است.

دلایل امکان معاد

نکته مهم: منکران معاد به دلیل عدم درک قدرت خداوند و سنجیدن آن با قدرت محدود خود معاد را ناممکن می‌دانند.

قرآن یکی از انگیزه‌های انکار معاد را نشانختن قدرت خدا معرفی می‌کند.

نتیجه: در قرآن برای امکان معاد، شواهد زیادی بیان شده است تا نشان دهد خداوند بر انجام آن تواناست.

- دلایل امکان معاد**
- ۱ آفرینش نخستین انسان
 - ۲ بیان نمونه‌هایی از زنده شدن مردگان
 - ۳ اشاره به نظام مرگ و زندگی در طبیعت

آیه درس قبل:

ما هذه الحياة الدنيا الا لوهو و لعب

و ان الدار الآخرة لهي الصوان

عادت: بنابرین، سخن گفتن از معاد، در حقیقت سخن گفتن از زندگی است، زیرا معاد بخشی قطعی از زندگی آینده‌ماست، زندگی‌ای که برخلاف زندگانی دنیا که کوتاه و گذراست، جاوید و ابدی خواهد بود.

مثالی گویمت ظاهر، بیندیش
اگر طفلی بدو گوید بسیارام
چو از طفل آن سخن دارد شنیده
تو را چندین بهمیر کرده آگاه
برگفت طفلش بختی راه پرهمیز
کسی را هست جامی پر عمل پیش
که زیر این عمل زحراست درجام
بلا شک دست از آن دارد کشیده
که خواهد بود کاری صعب بر راه
برگفت انبسیا از خواب برخیز

فعالیت کلاسی

برخی از افرادی که پایبندی چندانی به رعایت احکام دین ندارند، می‌گویند: «ما به وجود این مجازات‌هایی که گفته می‌شود در قیامت و جهنم هست، اعتقادی نداریم». شما به این گونه افراد چه پاسخی می‌دهید؟

با توجه به اهمیت بحث معاد، قرآن کریم تنها به خبر دادن از آخرت قناعت نکرده، بلکه بارها با دلیل و برهان آن را ثابت کرده است. دلایل قرآن در این زمینه را می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد. دسته اول دلایلی هستند که «امکان» معاد را ثابت می‌کنند و آن را امری ممکن و شدنی نشان می‌دهند و دسته دیگر، دلایلی هستند که «ضرورت» معاد را به اثبات می‌رسانند و تحقق آن را لازم می‌دانند.

الف) دلایلی که بر امکان معاد دلالت دارند:

یکی از دلایلی که سبب می‌شود عده‌ای معاد را انکار کنند، این است که چنان واقعه بزرگ و با عظمتی را با قدرت محدود خود می‌سنجند و هنگامی که تحقق آن را با قدرت بشری ناممکن می‌بینند، به انکار آن می‌پردازند. حال آنکه بعد از چیزی برای انسان هرگز دلیل بر غیرممکن بودن آن نیست. از این رو، قرآن یکی از انگیزه‌های انکار معاد را (نشانختن قدرت خدا) معرفی می‌کند و دلایل و شواهد زیادی می‌آورد تا نشان دهد معاد امری ممکن و شدنی است و خداوند بر انجام آن تواناست؛ مانند:

۱- آفرینش نخستین انسان: در برخی آیات قرآن، خداوند توجه منکران معاد را به پیدایش نخستین

۱- عطار نیشابوری، اسرارنامه

۵۴

سؤال‌های امتحانی

۱۷- یکی از دلایلی که سبب می‌شود عده‌ای معاد را انکار کنند، چیست؟

۱۸- دلایل امکان معاد را فقط نام ببرید.

۱۹- قرآن کریم یکی از دلایل انکار معاد را معرفی می‌کند.

۲۰- شعر «چو از طفل آن سخن دارد شنیده / بلاشک دست از آن دارد کشیده» به کدام استدلال در مورد معاد اشاره دارد؟

۲۱- امکان معاد به چه معناست؟

۲۲- بعیدبودن چیزی برای انسان هرگز دلیل بر آن نیست.

۲۳- سنجیدن قدرت نامحدود الهی با قدرت محدود بشر، لزوم چگونه استدلالی را برای منکران معاد ایجاب می‌کند؟

۲۴- دلایلی که ضرورت معاد را اثبات می‌کنند، تحقق آن را می‌دانند.

۲۵- دلایلی که امکان معاد را اثبات می‌کنند، آن را امری و نشان می‌دهند.

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

دلیل اول: آفرینش نخستین انسان

برخی آیات

خداوند توجه منکران معاد را به پیدایش نخستین انسان جلب می‌کند. توانایی خدا را در آفرینش انسان تذکر می‌دهد. خدا همان‌گونه که قادر است انسان را در آغاز خلق کند، می‌تواند بار دیگر هم زنده کند.

نمونه: ترجمه آیات ۷۸ و ۷۹ سوره یس: «برای ما مثلی زد، در حالی که آفرینش ...»

پیام: دلیل امکان معاد براساس آفرینش نخستین انسان

دلیل دوم: بیان نمونه‌هایی از زنده شدن مردگان

قرآن

برای نشان دادن قدرت خدا به صورت محسوس تری ماجراهایی را نقل می‌کند. در این ماجراها خداوند مردگانی را به اراده خود زنده می‌کند.

نمونه: ماجرای عزیر نبی:

او یکی از پیامبران بنی‌اسرائیلی بود که در روستایی استخوان‌های پوسیده را دید. در ذهنش این سؤال شکل گرفت که: «چگونه خدا انسان را پس از مرگ زنده می‌کند؟» خداوند جان او را برای صد سال گرفت.

پس از صد سال، به جهان برگشت و فکر کرد نصف روز خوابیده و با دیدن الاغ و غذایش فهمید صد سال مرده بوده است.

سوره قیامت، آیه‌های ۳ و ۴ «نه تنها استخوان‌های آنها ...»

پیام‌های آیات:

- ۱- خداوند قادر است حتی سرانگشتان هر کس را دوباره خلق کند.
- ۲- این نشانه‌ها، از نشانه‌های قدرت الهی است.

انسان جلب می‌کند و توانایی خود در آفرینش وی را تذکر می‌دهد. در این آیات بیان می‌شود که همان‌گونه که خداوند قادر است انسان را در آغاز خلق کند، می‌تواند بار دیگر نیز او را زنده کند.

«و برای ما مثلی زد، درحالی که آفرینش نخستین خود را فراموش کرده بود، گفت: کیست که این استخوان‌های پوسیده را دوباره زنده کند؟ بگو همان خدایی که آنها را برای نخستین بار آفرید و او به هر خلقی داناست.»^۱

۲- بیان نمونه‌هایی از زنده شدن مردگان: قرآن برای اینکه قدرت خدا را به صورت محسوس تری در این زمینه نشان دهد، ماجراهایی را نقل می‌کند که در آنها به اراده خداوند مردگانی زنده شده‌اند. از آن جمله می‌توان به ماجرای عزیر نبی علیه السلام اشاره کرد:

عزیر علیه السلام یکی از پیامبران بنی‌اسرائیل بود. او در سفری از کنار روستای ویرانی عبور می‌کرد. استخوان‌های متلاشی و پوسیده ساکنان آن روستا از لابه‌لای خرابه‌ها پیدا بود. با دیدن این استخوان‌ها این سؤال در ذهن عزیر علیه السلام شکل گرفت که به راستی خداوند چگونه اینها را پس از مرگ زنده می‌کند؟ خداوند، جان وی را در همان دم گرفت و بعد از گذشت صد سال دوباره او را زنده کرد. سپس خطاب به او گفت: ای عزیر، چه مدت در این بیابان توقف کرده‌ای؟ عزیر گفت: یک روز یا نصف روز.

خداوند فرمود: تو صد سال است که اینجا هستی. به الاغی که سوارش بودی و غذایی که همراه داشتی، نگاه کن و ببین چگونه الاغ پوسیده و متلاشی شده؛ اما غذایت پس از صدسال سالم مانده و فاسد نشده است و اینک ببین که خداوند چگونه اعضای پوسیده و متلاشی شده الاغ را دوباره جمع‌آوری و زنده می‌کند. عزیر علیه السلام به چشم خود زنده شدن الاغ را دید و گفت: می‌دانم که خدا بر هر کاری توانا است.^۲

قدرت الهی در امکان معاد

تسلی

خداوند در آیات سوم و چهارم قیامت، خطاب به کسانی که به انکار معاد می‌پردازند، می‌گوید: «نه تنها استخوان‌های آنها را به حالت اول درمی‌آوریم، بلکه سرانگشتان آنها را نیز همان‌گونه که بوده، مجدداً خلق می‌کنیم.» **قدرت خداوند**

به نظر شما چرا خداوند در این آیات برای اثبات قدرت الهی به خلق سرانگشتان اشاره می‌کند؟ زیرا در علم جدید ثابت شده است که سر انگشتان هر فرد مقتضی طور اوست.

۱- سوره یس، آیات ۷۸ و ۷۹
۲- سوره بقره، آیه ۲۵۹

سؤال‌های امتحانی

۲۶- آفرینش نخستین انسان از دلایل امکان معاد را توضیح دهید.

۲۷- کدامیک به استدلال برای امکان معاد اشاره دارد؟

۱) حکمت الهی

۲۸- آیه «نه تنها استخوان‌های آنها را به حالت اول درمی‌آوریم ...» بیانگر کدام دسته استدلال در مورد معاد است؟

۲۹- داستان مردن و زنده شدن عزیر پیامبر، چه استدلالی را برای امکان معاد ارائه می‌کند؟

۳۰- آیه شریفه «و برای ما مثلی زد، در حالی که آفرینش نخستین خود را فراموش کرده بود ...» به کدام استدلال در مورد معاد اشاره دارد؟

۳۱- قرآن چگونه قدرت خداوند برای زنده کردن مردگان را محسوس تر نشان می‌دهد؟

۳۲- نقش بستن چه سؤالی در ذهن عزیر نبی پس از دیدن استخوان‌های پوسیده شده سبب شد که خداوند جان او را گرفته و بعد از صد سال دوباره او را زنده کند؟

۳۳- عزیر نبی پس از آن که به چشم خود زنده شدن الاغ را دید، به چه چیزی اعتراف کرد؟

دلیل سوم: اشاره به نظام مرگ و زندگی در طبیعت

زندگی پس از مرگ به عنوان یک جریان رایج در جهان طبیعت معرفی شده است. از ناباوران به معاد می‌خواهد جریان همیشگی مرگ و زندگی را مطالعه کنند. فرارسیدن بهار، رستاخیز طبیعت است که نمونه‌ای از رستاخیز عظیم نیز هست.

در برخی آیات

نمونه: ترجمه آیه ۹ فاطر: «خداست که بادها را می‌فرستد ...»

دلایلی که ضرورت معاد را اثبات می‌کند

۱. معاد لازمه حکمت الهی

۲. معاد لازمه عدل الهی

وقوع معاد را امری ضروری معرفی می‌کند. واقع شدن معاد را محال و ناروا می‌داند.

قرآن

۱. معاد لازمه حکمت الهی

الف) خداوند حکیم است و لازمه حکمت خدا این است که هیچ کاری از کارهای او بیهوده و عبث نباشد.

ب) خداوند تمایلات و گرایش‌هایی را در وجود انسان نهاده است که امکان جواب آن‌ها را هم در طبیعت قرار داده است.

ج) یکی از ویژگی‌های انسان، گرایش به بقا و جاودانگی و گریز از نابودی است.

د) عمر انسان محدود است و پاسخگوی این خواسته‌های نامحدود نیست.

ه) هم‌چنین هر انسانی خواستار همه کمالات و زیبایی‌هاست و این خواستن هیچ حدی ندارد.

نتیجه: اگر جهان دیگری نباشد که انسان به خواسته‌هایش برسد، استعدادها و سرمایه‌های انسان همگی تلف می‌شود و تبدیل به خاک می‌شویم و گرایش‌های نامحدود انسان بی‌پاسخ می‌ماند، پس بودن معاد برای انسان ضرورت است.

۳- اشاره به نظام مرگ و زندگی در طبیعت: در برخی آیات قرآن، زندگی بعد از مرگ به عنوان یک جریان رایج در جهان طبیعت معرفی شده است و از کسانی که با نابوری به معاد نگاه می‌کنند می‌خواهد تا به مطالعه جریان همیشگی مرگ و زندگی در طبیعت بپردازند تا مسئله معاد را بهتر درک کنند. (فرارسیدن بهار، رستاخیز طبیعت است که نمونه‌ای از رستاخیز عظیم نیز هست.

«خداست که بادها را می‌فرستد تا ابر را برانگیزند. سپس آن ابر را به سوی سرزمینی مرده برانیم و آن زمین مرده را بدان [وسیله] پس از مرگش زندگی بخشیدیم. زنده شدن قیامت نیز همین گونه است.»^۱

ب) دلایلی که بر ضرورت معاد دلالت دارند:

قرآن نه تنها معاد را امری ممکن می‌داند، بلکه وقوع آن را نیز امری ضروری و واقع نشدن آن را امری محال و ناروا معرفی می‌کند. دلایلی که قرآن در بحث ضرورت معاد بیان کرده است، عبارت‌اند از:

۱- معاد لازمه حکمت الهی: خداوند حکیم است و لازمه حکمت خدا این است که هیچ کاری از کارهای او بیهوده و عبث نباشد. اگر خداوند تمایلات و گرایش‌هایی را در درون انسان قرار داده، امکانات پاسخگویی به آن تمایلات و نیازها را نیز در عالم خارج قرار داده است؛ به‌طور مثال، در مقابل احساس تشنگی و گرسنگی، آب و غذا را آفریده است تا بتوانیم به وسیله آن تشنگی و گرسنگی خود را برطرف کنیم. حال اگر به وجود آدمی توجه کنیم، می‌بینیم که خداوند انسان را به گونه‌ای آفریده که گرایش به بقا و جاودانگی دارد و از نابودی گریزان است و بسیاری از کارها را برای حفظ بقای خود انجام می‌دهد. هم‌چنین هر انسانی خواستار همه کمالات و زیبایی‌هاست و این خواستن هیچ حدی ندارد.

اما دنیا و عمر محدود انسان‌ها پاسخگوی این گونه خواسته‌ها نیست؛ بنابراین باید جای دیگری باشد که انسان به خواسته‌هایش برسد. اگر بعد از این دنیا، زندگی‌ای نباشد، در این صورت باید گفت خداوند نامفرد گرایش به زندگی جاوید را در وجود انسان قرار داده است و سپس او را در حالی که مشتاق حیات ابدی است، نابود می‌کند! آیا این کار با حکمت خداوند سازگار است؟

علاوه بر این، اگر نباست با این همه استعدادها و سرمایه‌های مختلفی که خداوند در وجود ما قرار داده است، خاک شویم و معادی هم نباشد، این سؤال مطرح می‌شود که دلیل آفریدن این استعدادها و

۱- سوره فاطر، آیه ۹

۵۶

سؤال‌های امتحانی

۳۴- حکمت الهی در اثبات ضرورت معاد را توضیح دهید.

۳۵- لازمه این است که هیچ کاری از کارهای او بیهوده و عبث نباشد.

۳۶- اگر خداوند تمایلات و گرایش‌ها در وجود انسان نهاده باشد، چه چیزی بر مبنای حکمت او درست است؟

۳۷- از دیدگاه قرآن، زندگی بعد از مرگ چگونه به طبیعت ارتباط دارد و این موضوع بیانگر کدام استدلال در مورد معاد است؟

۳۸- رستاخیز طبیعت نمونه‌ای از است.

۳۹- مطالعه در جریان همیشگی مرگ و زندگی در طبیعت، به درک چه چیزی کمک می‌کند؟

۴۰- قرآن نه تنها معاد را امری ممکن می‌داند، بلکه وقوع آن را امری ضروری و واقع نشدن آن را محال معرفی می‌کند. (درست / نادرست)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

سورة مؤمنون، آیه ۱۱۵ ﴿افحسبتم ائما خلقناکم ...﴾

پیام‌های آیه:

- ۱- معاد، لازمه حکمت الهی است.
- ۲- اگر انسان به سوی خدا بازنگردد، خلقت او عبث خواهد بود.

۲. معاد لازمه عدل الهی

۱) عدل یکی از صفات الهی است ← خداوند عادل است و نیکوکار و بدکار را برابر قرار نمی‌دهد.

۲) **وعدۀ خداوند عادل** انسان به آن چه استحقاق دارد، برسد. حق کسی ضایع نشود.

دو دلیل برای اثبات ضرورت معاد بر اساس عدل الهی

دلیل اول: در این عالم همه به پاداش یا کیفر تمام اعمال خود نمی‌رسند.

نمونه ۱: برخی کارهای نیک فراوان انجام می‌دهند، ولی به پاداش نمی‌رسند یا برخی کارهای بدی انجام می‌دهند و به سزایش نمی‌رسند و قبل از مجازات واقعی می‌میرند.

دلیل دوم: این جهان ظرفیت پاداش و جزای کامل را ندارد.

نمونه ۲: کسی که صدها هزار نفر را کشته است، چگونه به مجازات می‌رسد؟ یا پاداش شهادت در راه خدا را چگونه می‌توان در این دنیا داد؟

نتیجه:

اگر جهان دیگری نباشد ظالم به مجازات واقعی نمی‌رسد. حق مظلوم ستانده نمی‌شود.

در این صورت بر نظام عادلانه خداوند ایراد وارد می‌شود.

سورة ص، آیه ۲۸ ﴿ام نجعل الذین ...﴾

پیام‌های آیه:

- ۱- معاد لازمه عدل الهی است.
- ۲- خداوند مؤمن با مفسد را برابر قرار نمی‌دهد و متقیان با ناپاکان و بدکاران برابر نیستند.

سرمایه‌ها در درون ما چه بوده است؟ ما که از همان ابتدا خاک بودیم، پس دلیل این آمدن و رفتن چه بود؟ آیا بر این اساس آفرینش انسان و جهان، بی‌هدف و عبث نخواهد بود؟ **پرسش انگاری**

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

ترجمه: آیا پنداشتید که ما شما را عبث و بی‌مورد آفریده‌ایم و به سوی ما بازگردانده نمی‌شوید؟!

۲- **معاد لازمه عدل الهی:** عدل یکی از صفات الهی است. خداوند عادل است و نیکوکاران را با بدکاران برابر قرار نمی‌دهد؛ از این رو، خداوند وعده داده است که هر کس را به آنچه استحقاق دارد برساند و حق کسی را ضایع نکند.

اما زندگی انسان در دنیا به گونه‌ای است که امکان تحقق این وعده را نمی‌دهد؛ زیرا: **دو دلیل**

الف) در این عالم همه به پاداش یا کیفر تمام اعمال خود نمی‌رسند. به‌عنوان نمونه، چه بسیار افرادی که کارهای نیک فراوانی دارند و به جمع زیادی از انسان‌ها خدمت کرده‌اند و نیز چه بسیار کسانی که در دوران عمر خود از هیچ جنایت و خیانتی فروگذار نمی‌کنند، اما قبل از آنکه به پاداش و یا سزای اعمال خود برسند، چشم از جهان فرو می‌بندند.

ب) این جهان ظرفیت جزا و پاداش کامل انسان‌ها را ندارد. به‌عنوان نمونه، چگونه می‌توان پاداش بسیاری از اعمال، مانند شهادت در راه خدا را در این دنیا داد؟ یا چگونه می‌توان در این جهان کسی را که به هزاران نفر ستم روا داشته و یا صدها نفر را قتل عام کرده است، کیفر داد؟ به‌عنوان مثال اعدام کسی چون صدام و حامیان وی به هیچ‌عنوان با جرم شهید کردن صدها هزار انسان بی‌گناه، و معلول و شیمیایی کردن هزاران جانباز برابری نمی‌کند.

اگر جهان دیگری نباشد، که ظالم را به مجازات واقعی اش برساند و حق مظلوم را بستاند، بر نظام عادلانه خداوند ایراد وارد می‌شود.

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا

آیا ما آنها را که ایمان آورده

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

و کارهای شایسته انجام داده‌اند

كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ

با مفسدان در زمین یکسان قرار خواهیم داد؟

أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ

آیا متقین را مانند ناپاکان و بدکاران قرار خواهیم داد؟

۱- سورة مؤمنون، آیه ۱۱۵
۲- سورة ص، آیه ۲۸

۵۷

سؤال‌های امتحانی

۴۱- اگر جهان دیگری نباشد که ظالم را به مجازات واقعی اش برساند و حق مظلوم را بستاند، بر نظام عادلانه خدا ایراد وارد می‌شود. (درست / نادرست)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)

۴۲- پیام آیه شریفه ﴿افحسبتم ائما خلقناکم عبثاً و انکم الینا لا تُرْجَعُونَ﴾ چیست؟

۴۳- کدام آیه ضرورت معاد بر اساس عدل الهی را بیان می‌کند؟

۱) ﴿افحسبتم ائما خلقناکم عبثاً و انکم الینا لا تُرْجَعُونَ﴾
۲) ﴿ام نجعل المتقین کالفجار﴾

۴۴- نشانه عدل الهی چیست؟

۴۵- این جهان ظرفیت جزا و پاداش کامل انسان‌ها را ندارد. (درست / نادرست)

۴۶- چگونه در مورد معاد می‌توان به نظام عادلانه خدا ایراد وارد کرد؟

۴۷- پیام آیه شریفه ﴿ام نجعل الذین آمنوا و عملوا الصالحات کالمفسدین فی الارض﴾ چیست؟

۴۸- وعده خداوند عادل به انسان‌ها چیست؟

۴۹- دو دلیل بیان کنید که نشان می‌دهد، معاد، لازمه عدل الهی است.

۵۰- آیه شریفه ﴿ام نجعل الذین آمنوا و عملوا الصالحات کالمفسدین فی الارض ام نجعل المتقین کالفجار﴾، از یکسان نبودن مؤمن و و تقوایبشه و صحبت می‌کند.

تدبیر

۱ آیات ۴۵ تا ۴۷ سوره واقعه: آنان (دوزخیان) ...

دلایل انکار معاد مست و مغرور نعمت بودن
در این آیات اصرار بر گناهان بزرگ (کبیره)

۲ آیات ۱۰ تا ۱۲ سوره مطففین: وای در آن روز بر
تکذیب‌کنندگان ...

دلایل انکار معاد تجاوز
در این آیات گناهکاری

۳ آیه ۵ سوره قیامت: او می‌خواهد در تمام عمر گناه ...
دلایل انکار معاد در این آیات: تمایل برای گناه بدون مجازات
نکته: این آیه در ادامه آیات ۳ و ۴ قیامت است
که در مورد قدرت الهی در خلق سرانگشتان سخن می‌گوید.

تدبیر

با اندیشه در ترجمه آیات زیر، برخی دیگر از دلایل انکار معاد را بیان کنید.

■ آنان (دوزخیان) پیش از این (در عالم دنیا) مست و مغرور نعمت بودند و بر گناهان بزرگ اصرار می‌کردند و می‌گفتند: «هنگامی که ما مردیم و خاک و استخوان شدیم، آیا برانگیخته خواهیم شد؟!»

سوره واقعه، آیات ۴۷-۴۵

■ وای در آن روز بر تکذیب‌کنندگان، همان‌ها که روز جزا را انکار می‌کنند. تنها کسی آن را انکار می‌کند که متجاوز و گناهکار است.

سوره مطففین، آیات ۱۲-۱۰

■ (انسان در وجود معاد شک ندارد) بلکه [علت انکارش این است که] او می‌خواهد [بدون ترس از دادگاه قیامت] در تمام عمر گناه کند.

سوره قیامت، آیه ۵

آیه اول: مغرور و مست نعمت‌های دنیایی شدن - اصرار بر گناهان بزرگ.

آیه دوم: گناهکاری و تجاوز.

آیه سوم: گناه کردن در تمام عمر بدون ترس از دادگاه قیامت.

اندیشه و تحقیق

- ۱- تعدادی از کارهای نیک و تعدادی از گناهان را که در این دنیا قابل پاداش و مجازات نباشند، ذکر کنید.
- ۲- اگر در بحث وجود معاد، دلیلی جز خبر پیامبران ندانید، آیا آن را می‌پذیرفتید؟ به چه دلیل؟ **بله به دلیل رفع فطر اتمالی**
- ۳- رابطه میان «آفرینش استعدادها و سرمایه‌های مختلف در وجود انسان» و «ضرورت وجود معاد» را توضیح دهید.

اگر بله وجود تمام استعدادها و سرمایه‌های مختلف را که شویم و معاد نباشد، به حکمت الهی ابرار وارد می‌شود، پس بر اساس حکمت الهی معاد ضرورت دارد.

۵۸ و ۶۰

سؤال‌های امتحانی

- ۵۱- با توجه به آیه شریفه «انسان در وجود معاد شک ندارد بلکه علت انکارش این است که او می‌خواهد بدون ترس از دادگاه قیامت در تمام عمر گناه کند.» علت انکار معاد چیست؟
(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)
- ۵۲- از دیدگاه قرآن، تکذیب‌کنندگان معاد چه کسانی هستند؟
(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)
- ۵۳- «آنان (دوزخیان) پیش از این (در عالم دنیا) مست و مغرور نعمت بودند و بر گناهان بزرگ اصرار می‌کردند.» این عبارت شریفه وصف چه کسانی است؟
(برگرفته از امتحانات مدارس کشور)
- ۵۴- دلیل این‌که «کسی که در وجود معاد شک ندارد، ولی آن را انکار می‌کند» از نظر قرآن چیست؟
- ۵۵- وای در آن روز بر تکذیب‌کنندگان، همان‌ها که را انکار می‌کنند.
- ۵۶- اگر انسان در بحث وجود معاد دلیلی جز خبر پیامبران الهی نداشته باشد، چرا باید آن را بپذیرد؟

ردیف	آزمون جمع‌بندی درس چهارم	رشته ریاضی و تجربی	مدت امتحان: ۶۰ دقیقه	Kheilisabz.com	نمره
سوالات آزمون جمع‌بندی درس چهارم، منتخب سوالات امتحانی مدارس برتر کشور است.					
الف	آیات و ترجمه آیات				۱/۵
	۱- آیه شریفه ﴿الله لا اله الا هو لیجمعنکم الی یوم القیامة لا ریب فیہ﴾ به کدام استدلال در مورد معاد اشاره دارد؟ ۲- پیام آیه شریفه ﴿افحسبتم انما خلقناکم عبثاً و انکم الینا لا ترجعون﴾ چیست؟ ۳- آیه شریفه ﴿ام نجعل الذین آمنوا و عملوا الصالحات کالمفسدین فی الارض﴾ بیانگر کدام دسته از استدلال‌های اثبات معاد است؟				
ب	درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را با (✓) و (✗) نشان دهید. ۴- پیامبران الهی نه تنها امکان وجود معاد را اثبات می‌کردند، بلکه با استدلال‌های مختلف وجود آن را ضروری می‌دانستند. ۵- «دفع خطر احتمالی، لازم است.» یک قانون فطری است. ۶- پیامبران عاقل‌ترین و راستگوترین مردمان در طول تاریخ بوده‌اند. ۷- دنیا و عمر انسان پاسخگوی خواسته‌های انسان نیست و بر این اساس، نبودن معاد خلاف عدل الهی است.				۲
ج	جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید. ۸- پیامبران الهی مرگ را به سوی حیات برتر در جهان آخرت می‌دانند. ۹- قرآن یکی از انگیزه‌های انکار معاد را نشناختن معرفی می‌کند. ۱۰- خداوند حکیم است و لازمه این است که هیچ کاری از کارهای او بی‌هوده و عبث نباشد. ۱۱- قرآن کریم وقوع معاد را ضروری و واقع‌نشدن آن را امری و معرفی می‌کند.				۲
د	په سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید. ۱۲- سرلوحه دعوت پیامبران الهی چیست؟ ۱۳- از دیدگاه پیامبران الهی لازمه ایمان به خدا چیست؟ ۱۴- ویژگی تکذیب‌کنندگان روز جزا از دیدگاه قرآن چیست؟				۱/۵
ه	کشف ارتباط ۱۵- موارد سمت راست را به موارد سمت چپ ارتباط دهید. الف) داستان عزیر نبی ب) نه تنها استخوان‌های آن‌ها را به حالت اول درمی‌آوریم، بلکه سر انگشتان آن‌ها را نیز همان‌گونه که بوده، مجدداً خلق می‌کنیم. ج) و برای ما مثلی زد، در حالی که آفرینش نخستین خود را فراموش کرده بود. د) خداست که بادها را می‌فرستد تا ابر را برانگیزند.				۲
و	په سوال زیر پاسخ تشریحی دهید. ۱۶- قانون «دفع خطر احتمالی، لازم است.» را توضیح دهید.				۱
	مجموع نمرات				۱۰

پاسخ سؤال‌های امتحانی

- ۱- توحید و یکتاپرستی ۲- درست
- ۳- توحید و یکتاپرستی و ایمان به معاد
- ۴- کسانی که معاد را بعید دانسته و آن را انکار کرده‌اند.
- ۵- دو دسته؛ دسته‌ای مربوط به امکان معاد و دسته‌ای مربوط به ضرورت معاد می‌شود.
- ۶- گذرگاهی
- ۷- نادرست؛ دسته‌ای معاد را بعید دانسته و انکار کردند.
- ۸- معاد - هشدار ۹- وقوع قطعی معاد
- ۱۰- آخرت
- ۱۱- نادرست؛ قانون بیان‌شده، یک قانون عقلی است.
- ۱۲- گزینه «۲»
- ۱۳- «دفع خطر احتمالی، لازم است.»
- ۱۴- قطعی و بی‌هیچ شک
- ۱۵- صادق‌القول یا راستگوترین بودن خداوند
- ۱۶- نادرست؛ در قرآن بعد از یکتاپرستی، درباره‌ی هیچ موضوعی به اندازه‌ی معاد سخن گفته نشده است.
- ۱۷- چنین واقعه‌ی بزرگ و با عظمتی را با قدرت محدود خود می‌سنجند.
- ۱۸- آفرینش نخستین انسان - بیان نمونه‌هایی از زنده‌شدن مردگان - اشاره به نظام مرگ و زندگی در طبیعت
- ۱۹- نشناختن قدرت خدا
- ۲۰- «دفع خطر احتمالی، لازم است.»
- ۲۱- یعنی معاد امری ممکن و شدنی است.
- ۲۲- غیرممکن بودن
- ۲۳- دلایلی که بر امکان معاد دلالت دارند.
- ۲۴- لازم (ضروری) ۲۵- ممکن - شدنی
- ۲۶- در برخی آیات قرآن، خداوند توجه منکران معاد را به پیدایش نخستین انسان جلب می‌کند و توانایی خود در آفرینش وی را تذکر می‌دهد. در این آیات بیان می‌شود که همان‌گونه که خداوند قادر است انسان را در آغاز خلق کند، می‌تواند بار دیگر نیز او را زنده کند.
- ۲۷- گزینه «۲»
- ۲۸- استدلال‌های مربوط به امکان معاد
- ۲۹- بیان نمونه‌هایی از زنده‌شدن مردگان
- ۳۰- به آفرینش نخستین انسان، از استدلال‌های امکان معاد اشاره دارد.
- ۳۱- بیان ماجراهایی که در آن‌ها با اراده‌ی خداوند مردگانی زنده شده‌اند.
- ۳۲- خداوند چگونه این‌ها را پس از مرگ زنده می‌کند؟
- ۳۳- «می‌دانم که خدا بر هر کاری تواناست.»
- ۳۴- خداوند حکیم است و لازمه‌ی حکمت خدا این است که هیچ کاری از کارهای او بی‌بهره و عبث نباشد. اگر خداوند تمایلات و گرایش‌هایی را در وجود انسان قرار داده، امکانات پاسخگویی به آن تمایلات و نیازها را نیز در عالم خارج قرار داده است. مانند بی‌نهایت‌طلبی که با عمر محدود دنیایی این تمایلات پاسخ داده نمی‌شود، هم‌چنین اگر جهان دیگری نباشد، این استعدادها و سرمایه‌های انسان از بین می‌رود و از بین رفتن سرمایه‌ها با حکمت الهی سازگار نیست.
- ۳۵- حکمت
- ۳۶- این که پاسخ به این تمایلات و گرایش‌ها هم در طبیعت وجود داشته باشد.
- ۳۷- یک جریان رایج در طبیعت است و فرارسیدن بهار، رستاخیز طبیعت است که نمونه‌ای از رستاخیز عظیم نیز هست. - امکان معاد
- ۳۸- رستاخیز عظیم ۳۹- درک بهتر مسئله‌ی معاد
- ۴۰- درست ۴۱- درست
- ۴۲- معاد لازمه‌ی حکمت الهی ۴۳- گزینه «۲»
- ۴۴- نیکوکاران را با بدکاران برابر قرار نمی‌دهد.
- ۴۵- درست
- ۴۶- اگر جهان دیگری نباشد که ظالم را به مجازات واقعی‌اش برساند و حق مظلوم را بستاند.
- ۴۷- معاد لازمه‌ی عدل الهی
- ۴۸- هرکس را به آن چه استحقاق دارد، برساند و حق کسی را ضایع نکند.
- ۴۹- (۱) در این عالم همه به پاداش یا کیفر تمام اعمال خود نمی‌رسند. (افراد) که به جمع زیادی از انسان‌ها خدمت کرده‌اند و یا افرادی که از هیچ جنایتی فروگذار نکرده‌اند، قبل از رسیدن به پاداش یا جزای اعمالشان از دنیا می‌روند. (۲) این جهان ظرفیت جزا و پاداش کامل انسان‌ها را ندارد. (اعمالی مثل شهادت در راه خدا یا جنایت‌هایی مانند جنایت صدام را نمی‌توان در این دنیا پاسخ داد.)
- ۵۰- مفسد - ناپاک و بدکار
- ۵۱- گناه‌کردن در تمام عمر بدون ترس از دادگاه قیامت
- ۵۲- متجاوزان و گناهکاران ۵۳- انکارکنندگان معاد
- ۵۴- می‌خواهد بدون ترس از دادگاه قیامت، در تمام عمر گناه کند.
- ۵۵- روز جزا
- ۵۶- با توجه به دلیل عقلی «دفع خطر احتمالی، لازم است.»

پاسخ آزمون جمع‌بندی درس چهارم

- ۱۴- متجاوز و گناهکار بودن
- ۱۵- الف ← ۳ ب ← ۲ ج ← ۴ د ← ۱
- ۱۶- انسان در مواقعی که احتمال خطر یا خسارتی در میان باشد، سعی می‌کند جلوی خسارت احتمالی را بگیرد و از خطری که ممکن است پیش آید، بگریزد. در چنین شرایطی حتی اگر شخص دیوانه یا دروغگو که در شرایط عادی گفته‌ی او برای ما اعتباری ندارد، به ما خبری بدهد، مثل وجود سم در غذا، این اعلام خطر را نادیده نمی‌گیریم. در این موارد از یک قانون عقلی پیروی می‌کنیم که بیان می‌کند:
- «دفع خطر احتمالی، لازم است.»
- ۱- استدلال عقلی «دفع خطر احتمالی، لازم است.»
- ۲- ضرورت معاد براساس حکمت الهی
- ۳- استدلال‌های ضرورت معاد (معاد لازمه‌ی عدل الهی)
- ۴- درست
- ۵- نادرست؛ این عبارت یک قانون عقلی است.
- ۶- درست
- ۷- نادرست؛ این موضوع خلاف حکمت الهی است.
- ۸- گذرگاهی ۹- قدرت خدا
- ۱۰- حکمت خداوند ۱۱- محال - ناروا
- ۱۲- دعوت به توحید و یکتاپرستی و معاد
- ۱۳- ایمان به روز آخرت

خلاصه درس‌ها

هدف زندگی

پیام‌های تدبیر کتاب

- ❶ برخی از هدف‌ها محدود و پایان‌پذیر هستند و تنها پاسخگوی برخی استعداد‌های مادی ما می‌باشند.
- ❷ اگر کسی این هدف‌های محدود را انتخاب کند، ممکن است به تعدادی از آن‌ها برسد.
- ❸ اگر کسی فقط این هدف‌ها را انتخاب کند، دچار عذاب الهی می‌شود.
- ❹ برخی هدف‌ها پایان‌ناپذیر و همیشگی‌اند و پاسخگوی استعداد‌های مادی و معنوی بیشتری در وجود ما هستند.
- ❺ اگر کسی این هدف‌ها را انتخاب کند و برای آن تلاش کند به هدف خود می‌رسد.
- ❻ هدف‌های پایان‌ناپذیر، هدف‌های اخروی و هدف‌های پایان‌پذیر هدف‌های دنیوی هستند.
- ❼ اصل قرارگرفتن هدف‌های اخروی مانع بهره‌مندی انسان از نعمت‌های دنیایی نمی‌شوند.
- ❽ اگر هدف‌های دنیوی اصل قرار گیرد، مانع رسیدن به هدف‌های اخروی می‌شوند.
- ❾ برنامه‌ریزی انسان باید دربرگیرنده اهداف اخروی و اهداف دنیایی باشد و به گونه‌ای تنظیم شود که اهداف اخروی اصل قرار گیرد و هدف‌های دنیوی فرع و تابع آن‌ها باشند.

نکته هدف‌های دنیوی و اخروی هر دو خوب و ضروری است، مهم این است که هدف فرعی را به جای هدف اصلی قرار ندهیم. به اهداف فرعی دل نبندیم که مانع رسیدن به اهداف اصلی نشوند.

برترین هدف

هدفی کامل است که پاسخگوی دو ویژگی باشد:
❶ متنوع‌بودن استعداد‌های انسان
❷ بی‌نهایت‌طلبی انسان
اگر هدفی را انتخاب کنیم که این دو ویژگی را مد نظر قرار دهد، مصداق بیت «چون که صد آمد نود هم پیش ماست» می‌شود. این هدف سرچشمه و منبع خوبی‌ها یعنی خداوند است و مقصد انسان باید «تقرب و نزدیکی به خدای بزرگ» باشد.

نکته تقرب و نزدیکی به خدا، تقرب مکانی و ظاهری نیست. افراد زیرک با انتخاب خدا به عنوان هدف، هم از بهره‌های مادی دنیا استفاده می‌کنند و هم جان و دل خود را به خدا نزدیک می‌کنند و آخرت خود را آباد می‌کنند.

آیه ۱۳۴، سوره نساء

﴿من كان يريد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا والآخرة﴾

پیام‌آیه اگر انتخاب هدف اصلی ما خدا باشد، هم به نعمت‌های دنیایی می‌رسیم و هم به پاداش پروردگار.

مولوی می‌گوید: «در عالم یک چیز است که آن فراموش کردن نیست ...» منظور مولوی از این یک چیز، هدف زندگی انسان است که خداوند ما را برای آن هدف فرستاده است.

جهان هدفمند

در پس خلقت موجودات جهان هدفی وجود دارد، زیرا خالق آن‌ها (خداوند) حکیم است. حکیم یعنی موجودی که هیچ کاری را بیهوده انجام نمی‌دهد.

آیات ۲۸ و ۲۹، سوره دخان

﴿و ما خلقنا السماوات و الارض و ما بینهما لالعین و ما خلقناها الا بالحق﴾

پیام آیات «خلقت و آفرینش آسمان‌ها و زمین براساس حق است.»
حق بودن یعنی هدفداربودن؛ پس جهان آفرینش بی‌هدف نیست و هر موجودی به سوی هدف حکیمانه‌ای رهسپار است.

انسان هم مانند همه موجودات هدفی در آفرینش داشته است. سخن حضرت علی علیه السلام در این مورد است که می‌فرماید: «ای مردم ... هیچ کس بیهوده آفریده نشده تا خود را سرگرم کارهای لپو کند و او را به خود وانگذاشته‌اند تا به کارهای لغو و بی‌ارزش بپردازد.» تفاوت هدف انسان با دیگر موجودات سه چیز است:

- ❶ انسان هدف خود را باید بشناسد و انتخاب کند و به سوی آن برود، اما گیاهان به صورت طبیعی و حیوانات به صورت غریزی به سوی هدف خود حرکت می‌کنند.
- ❷ حیوانات و گیاهان استعداد‌های محدود مادی دارند، اما استعداد‌های فراوان انسان هم مادی و معنوی است و انسان به دنبال به کمال رساندن استعداد‌های خویش است.
- ❸ حیوانات و گیاهان تا سرحدی از کمال رشد می‌کنند و متوقف می‌شوند، اما انسان روحیه بی‌نهایت‌طلب دارد که هیچ‌گاه متوقف نمی‌شود.

اختلاف در هدف

اختلاف در هدف بین انسان‌ها به دلیل اختلاف در نگرش و بینش آن‌هاست؛ یعنی اختلاف در هدف، ریشه در نوع نگاه و اندیشه انسان دارد. اگر کسی فکر کند ثروت ارزشمند است به سوی آن می‌رود و اگر فکر کند خدمت کردن خوب است سراغ آن می‌رود.

معیارهای انتخاب هدف اصلی

انسان برای انتخاب هدف باید معیار داشته باشد. معیارهای انتخاب هدف را خداوند مشخص کرده است، زیرا از همه به ما مهربان‌تر و به نیازهای ما آگاه‌تر است.

سرمایه‌هدف

هدف و مسیر هر کس با توانایی‌ها و سرمایه‌هایش هماهنگی دارد. انسان چون سرمایه‌های عظیم دارد، پس هدفش نیز عظیم است و با هدف حیوانات و گیاهان یکی نیست.

موانع رسیدن به هدف

۱. نفس اماره

عاملی درونی که انسان‌ها را برای رسیدن به لذت‌های زودگذر به گناه دعوت می‌کند و از پیروی عقل و وجدان بازمی‌دارد. نفس اماره یعنی نفس فرمان‌دهنده به بدی‌ها.

حضرت علی علیه السلام دربارهٔ نفس اماره می‌فرماید:

«دشمن‌ترین دشمن تو همان نفسی است که در درون توست.»

۲. شیطان

عاملی بیرونی که خود را برتر از آدمیان می‌پندارد و سوگند خورده که آدم را فریب دهد و از رسیدن به بهشت بازدارد.

نکته: کار او وسوسه کردن و فریب‌دادن است و راه نفوذ دیگری ندارد و انسان خودش به او اجازهٔ فریفته شدن را می‌دهد.

سخن شیطان در روز قیامت:

«من وعده‌ای دادم و خلاف آن عمل کردم. من بر شما تسلطی نداشتم و شما را به گناه دعوت کردم. خودتان دعوت مرا پذیرفتید. خودتان را سرزنش کنید نه مرا.»

راه‌های فریب‌دادن شیطان

۱. شراب و قمار و بازداشتن از نماز و یاد خدا
۲. زینت‌دادن گناه انسان‌های گناهکار
۳. فریفتن آن‌ها با آرزوهای طولانی

۳. پندجه‌های به‌روشنایی

هر انسانی برای استفاده از سرمایه‌هایش فرصت محدودی دارد. این فرصت محدود عمر انسان است و با مرگ پایان می‌پذیرد.

دودیدگاه در موردمرگ

۱. اعتقاد به معاد

در این دیدگاه انسان دارای دو بُعد است

- جسمانی: مانند سایر اجسام تجزیه و تحلیل می‌پذیرد و فرسوده و متلاشی می‌شود.
- روحانی: تجزیه و تحلیل نمی‌پذیرد، متلاشی نمی‌شود و پس از مرگ آگاهی و حیات خود را از دست نمی‌دهد.

پیامبران الهی

- مرگ را پایان‌بخش دفتر زندگی نمی‌دانند.
- مرگ را غروبی برای جسم انسان و طلوعی درخشان‌تر برای روح او می‌دانند که از یک هستی به هستی بالاتر می‌رود.
- دنیا بخش کوچکی از زندگی انسان است.

سخن پیامبر در مورد مرگ

- برای نابودی و فنا خلق نشده‌اید، بلکه برای بقا آفریده شده‌اید ...
- باهوش‌ترین مؤمنان فراوان به یاد مرگ هستند و بهتر از دیگران خود را برای آن آماده می‌کنند ... ﴿الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا﴾

جامع‌ترین و اصلی‌ترین هدف زندگی انسان نزدیکی و تقرب به خداست. اولین گام برای رسیدن به این هدف شناخت انسان است. به همین دلیل «خودشناسی سودمندترین دانش‌ها شمرده شده است.»

سرمایه‌های انسان

خداوند آن‌چه در آسمان‌ها و زمین است را برای انسان آفریده و توانایی بهره‌مندی از آن را در وجود او قرار داده است؛ پس انسان جایگاه ویژه‌ای در جهان آفرینش دارد. برای همین خداوند سرمایه‌هایی هم در اختیار انسان قرار داده است:

۱. قدرت تعقل و تفکر

خدا به انسان نیرویی عنایت کرده که با آن می‌اندیشد و مسیر درست را از غلط تشخیص می‌دهد، حقایق را درمی‌یابد و از جهل و نادانی دور می‌شود.

آثار بهره‌نگرفتن از عقل

- ← مسخره کردن مردم وقتی به نماز فراخوانده می‌شوند.
- ← قرارگرفتن در میان دوزخیان

۲. اراده و اختیار

انسان صاحب اختیار و مسئول سرنوشت خویش آفریده شده است. خدا راه سعادت و شقاوت را به انسان نشان داده تا با استفاده از اختیار خودش آن را انتخاب کند. آیهٔ ۳ سورهٔ انسان ﴿اِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيْلَ اِنَّمَا شَاكِرًا وَاِنَّمَا كٰفِرًا﴾ این موضوع را بیان می‌کند.

۳. سرشت خدا آشنا و خداگرا

خداوند سرشت ما را با خودش آشنا کرد و گرایش به خود را در وجود ما قرار داد. هر کس در خود می‌نگرد یا به تماشای جهان می‌نشیند، خدا را می‌یابد.

نشانهٔ این سرمایه:

حدیث

امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود:

«هیچ چیزی را مشاهده نکردم مگر این‌که خدا را قبل از آن، بعد از آن و با آن دیدم.»

شعر

دوست نزدیک‌تر از من به من است
وین عجب‌تر که من از وی دورم

۴. گرایش به نیکی و تنفر از بدی

انسان در وجود خود به خیر و نیکی گرایش دارد و از بدی و رذائل تنفر می‌ورزد.

آیات ۷ و ۸، سورهٔ شمس

﴿فَالهَمْهَمَا فَجْورًا وَاْتِقَواہَا﴾

پیام آیات بیانگر این سرمایهٔ انسان است. ← گرایش به نیکی و تنفر از بدی

۵. وجدان یا نفس لوامه

گرایش به نیکی باعث می‌شود انسان در مقابل گناه و بدی واکنش نشان دهد و خود را سرزنش و ملامت کند و در اندیشهٔ جبران برآید. آیهٔ ۲ سورهٔ قیامت ﴿لَا اِقْسَمُ بِالنَّفْسِ الْوَالِیْمَةِ﴾ بیانگر این ویژگی در انسان است.

۶. پیامبران دلسوز و راهنمایان

راه سعادت را به انسان نشان می‌دهند و به او کمک می‌کنند آن را بپیماید.

دین و زندگی دهم		رشته ریاضی و تجربی	نمونه امتحان نیم سال اول	ردیف
نمره	Kheilisabz.com	مدت امتحان: ۹۰ دقیقه	امتحان شماره ۱	
الف	آیات واحادیث			
۰/۵	۱- آیه شریفه «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» بیانگر کدام یک از سرمایه های انسان است؟			
۰/۵	۲- پیامبر اکرم ﷺ، «آنان که فراوان به یاد مرگ هستند و بهتر از دیگران خود را برای مرگ آماده می کنند» را چگونه انسان هایی معرفی می کند؟			
۰/۵	۳- قرآن کریم با بیان این که «خدا است که بادهای را می فرستد تا ابر را برانگیزد، سپس آن ابر را به سوی سرزمینی مرده برانیم و آن زمین مرده را بدان اوسيله پس از مرگش زندگی بخشیم»، کدام دسته از استدلال های معاد را بیان می کند؟			
۰/۵	۴- آیه شریفه «وَإِن عَلَيكُم لِحَافِظِینَ» به کدام یک از گواهان قیامت اشاره می کند؟			
ب	درست یا نادرست بودن گزاره های زیر را مشخص کنید.			
۰/۵	۵- هدف های فرعی برای زندگی ضروری نیستند.	☒	☐	
۰/۵	۶- تنها سرمایه هایی که خداوند برای پیمودن راه حق برای ما فرستاده، عقل، اختیار و نفس لوازمه است.	☐	☐	
۰/۵	۷- بُعد غیر جسمانی انسان تجزیه و تحلیل نمی پذیرد و متلاشی نمی شود.	☐	☐	
۰/۵	۸- پیامبران بعد از ایمان به خدا، ایمان به آخرت را مطرح کرده و آن را لازمه ایمان به خدا دانسته اند.	☐	☐	
پ	جملات زیر را با کلمات مناسب کامل کنید.			
۰/۵	۹- «حق بودن» آفرینش به معنای خلقت است.			
۰/۵	۱۰- رشد و کمال انسان و رستگاری او جز با گام برداشتن به سوی هدف خلقتش، یعنی میسر نمی شود.			
۰/۵	۱۱- قرآن کریم، یکی از انگیزه های انکار معاد را نشناختن معرفی می کند.			
۰/۵	۱۲- در هنگام قیامت، در اولین مرحله، همه اهل آسمان ها و زمین می میرند، به جز			
ت	به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.			
۰/۵	۱۳- اولین گام برای حرکت در مسیر قرب الهی چیست؟			
۰/۵	۱۴- چه عاملی باعث می شود که دفاع از حق و مظلوم و فداکاری در راه خدا آسان تر شود و شجاعت به مرحله عالی آن برسد؟			
۰/۵	۱۵- این که خداوند در مقابل احساس تشنگی و گرسنگی، آب و غذا آفریده است، مربوط به کدام صفت او است و به کدام دسته از دلایل معاد اشاره دارد؟			
۰/۵	۱۶- تنها راه نفوذ شیطان، در انسان ها چیست؟			
۰/۵	۱۷- چرا اعمال پیامبران و امامان، معیار و میزان سنجش اعمال دیگران قرار می گیرد؟			
ث	پاسخ درست را تشخیص دهید.			
۰/۵	۱۸- اگر معاد وجود نداشت، پاسخ کدام یک از خواسته های انسان، نادیده گرفته می شد؟ (۱) گرایش به بهره مندی از نعمت های الهی (۲) گرایش به زندگی جاوید			
ج	کشف ارتباط			
۱	۱۹- کدام یک از گزینه های سمت چپ به گزینه های سمت راست مربوط هستند؟ (یک مورد اضافی است). (۱) انکار معاد ● (۲) اعتقاد به معاد ● (۳) ضرورت معاد ● (۴) امکان معاد ● الف) حکمت الهی ● ب) رستخیز طبیعت ● پ) نترسیدن از مرگ ● ت) صادق القول بودن خداوند ● ث) یأس و ناامیدی ●			
چ	اصطلاحات زیر را تعریف کنید.			
۱	۲۰- توقی: آثار ماتقدم: ۲۱- آثار ماتقدم:			
ح	به سوالات زیر به صورت تشریحی پاسخ دهید.			
۱/۵	۲۲- منشأ اختلاف در انتخاب هدف ها توسط انسان های مختلف چیست؟ توضیح دهید.			
۱	۲۳- امام حسین ﷺ مرگ را برای یاران خود چگونه توصیف می کند؟			
۱/۵	۲۴- چرا در دنیا امکان تحقق یافتن وعده عدل الهی به طور کامل وجود ندارد؟			
۱	۲۵- چه وقایعی در قیامت رخ می دهند تا انسان ها آماده دریافت پاداش و کیفر شوند؟ (۴ مورد را نام ببرید).			
۱۶	جمع نمرات			

پاسخ‌نامه تشریحی امتحان شماره (۱)

- ۱- اختیار و اراده انسان
 ۲- باهوش‌ترین انسان‌ها
 ۳- استدلال‌های مربوط به «امکان» معاد با اشاره به نظام مرگ و زندگی در طبیعت
 ۴- فرشتگان الهی
 ۵- نادرست - هدف‌های فرعی نیز خوب و ضروری هستند، اما نباید جای هدف‌های اصلی قرار گیرند.
 ۶- نادرست - سرشت خدا آشنا، و گرایش انسان به خیر و نیکی و پیامبران و راهنمایان، دیگر سرمایه‌های ما هستند.
 ۷- درست
 ۸- درست
 ۹- هدف‌دار بودن
 ۱۰- نزدیکی و تقرب به خدا
 ۱۱- قدرت خداوند
 ۱۲- آن‌ها که خدا خواسته
 ۱۳- شناخت انسان (خودشناسی)
 ۱۴- نترسیدن از مرگ به دلیل اعتقاد به معاد
 ۱۵- حکیم‌بودن خدا - استدلال‌های مربوط به ضرورت
 ۱۶- وسوسه کردن و فریب‌دادن
 ۱۷- زیرا اعمال آنان عین آن چیزی است که خدا به آن دستور داده است.
 ۱۸- گزینه «۲»
 ۱۹- (۱) ← ث - انکار معاد: یأس و ناامیدی
 (۲) ← پ - اعتقاد به معاد: نترسیدن از مرگ
- ۳) ← الف - ضرورت معاد: حکمت الهی
 ۴) ← ب - امکان معاد: رستاخیز طبیعت
 ۲۰- دریافت تمام و کمال
 ۲۱- دامنه برخی از اعمال محدود به دوران زندگی انسان است و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می‌شود.
 ۲۲- هر کس با بینش و نگرش خاص خود به سراغ هدفی می‌رود. اگر کسی چنین بیندیشد که کمک به دیگران ارزشمند است، می‌کوشد به دیگران کمک کند. کسی هم که فکر می‌کند داشتن شهرت مهم است، همه زندگی خود را در مسیر رسیدن به شهرت قرار می‌دهد. پس این اختلاف، ریشه در نوع نگاه و اندیشه انسان دارد.
 ۲۳- مرگ چیزی نیست مگر پلی که شما را از ساحل سختی‌ها به ساحل سعادت و کرامت و بهشت‌های پهناور و نعمت‌های جاوید عبور می‌دهد. پس کدام‌یک از شما کراحت دارد که از زندان به قصر منتقل شود؟
 ۲۴- زیرا: الف) در این عالم همه به پاداش یا کیفر تمام اعمال خود نمی‌رسند. مثال: افرادی که کارهای نیک فراوانی دارند و به جمع زیادی خدمت کرده‌اند یا کسانی که در دوران عمر خود از هیچ جنایتی فروگذار نکرده‌اند.
 ب) این جهان ظرفیت جزا و پاداش کامل انسان‌ها را ندارد. مثال: شهادت در راه خدا - یا کسی که به هزاران نفر ستم کرده یا صدها نفر را قتل عام کرده است.
 ۲۵- زنده‌شدن همه انسان‌ها، کناررفتن پرده از حقایق عالم، برپاشدن دادگاه عدل الهی، دادن نامه اعمال، حضور شاهدان و گواهان (ذکر ۴ مورد کافی است).